

Prolog

NA POČÁTKU JE LIBUŠE

Ačkoli je mezi prvními českými panovnicemi také žena, mytická kněžna Libuše, téma manželek českých knížat a králů stále čeká na zevrubné zpracování. Je samozřejmé, že vliv manželek mohl v mnohém podmiňovat rozhodování mocných manželů, většinou však zůstávaly ve stínu svých protějšků a jen občas se vynořují z toku času jako silné osobnosti, jimž se dařilo významně ovlivňovat osudy Českého království. Ze vzdálenější středověké minulosti se však až na výjimky nedochovaly písemné prameny a do historie vstupovaly pověsti, které si vyprávěl lid. Skutečnost bývala jistě i jiná, často až výrazně odlišná.

Tato kniha je pokusem poukázat na rozdíly mezi tradiční pověstí a historickou skutečností, kterou můžeme odvodit od skutků jejich manželů, záznamů v dobových kronikách či dalších písemnostech.

Začneme s nejstarším a největším národním mýtem české historie, spojeným s předpokládanou existencí ženy, které bylo později dáno jméno Libuše.

Podle naší nejstarší národní mytologie je první českou panovnicí, která se provdala za Lemúzana (Lemúzové – menší slovanský kmen, žijící na severu Čech v okolí řeky Bíliny) Přemysla Oráče a stala se

Fiktivní portrét kněžny Libuše
v Promptuarii Iconum
Insigniorum z roku 1553

mytickou pramáti prvního historicky doloženého vládnoucího panovnického rodu v Čechách, tedy Přemyslovců, jejichž dynastie se v čele českého státu prokazatelně udržela více než čtyři století. Pokud bychom chtěli zohlednit i dobu vlád Libušiných a Přemyslových nástupců, museli bychom přičíst sto až sto padesát let s knížaty Nezamyslem, Mnatou, Vojenem, Vnislavem, Křesomyslem, Neklanem a Hostivitem, jejichž výčet uvedl děkan pražské kapituly Kosmas v latinsky psané kronice *Chronica Boemorum* (psána v letech 1119–1125), nejstarším spisu k českým dějinám; historicky však nejsou doloženi.

Ani kněžna Libuše není historicky doloženou osobností a také docela určitě nebyla kněžnou v pozdějším feudálním smyslu slova. To, co o této postavě našeho dávnověku víme, je pouhá legenda. Po praotci Čechovi a po svém otci, soudci Krokovi, byla Libuše třetím vládcem českého kmene a za její sídlo bývá označován pražský Vyšehrad. Ten však byl podle archeologů osídlen až mnohem později.

Pravděpodobněji to byl Libušín, ležící nedaleko dnešního Kladna. V sedmém století zde

Líst z tzv. Fredegarovy kroniky (Historia Francorum). Počátek díla několika autorů v Burgundsku spadá do sedmého století, kronika zaznamenává události v letech 583–768 (Francouzská národní knihovna)

Kosmas (1045–1125), děkan pražské kapituly při sv. Vítu, autor Kroniky české (Chronica Boemorum), vyobrazený v opisu Lipské kroniky ze čtrnáctého století

skutečně bylo staroslovanské hradiště. Ostatně odtud bylo blíž do Stadic, kde si Libuše vyhlédla budoucího chotě Přemysla Oráče. Pod zbytky libušínského hradiště archeologové objevili stopy po ještě starší osadě, snad ze šestého století, tedy v podstatě z časů, kdy tady měla Libuše působit.

Libušín je vzdálený zhruba patnáct kilometrů od dalšího staroslovanského hradiště, v němž měl žít kníže Krok, který tu prý dokonce založil jakousi školu pohanské magie. Jedná se o Budeč, v sedmém století snad největší hradiště v centrální části Čech. Budeč možná skutečně sloužila jako sídlo prvních českých vládců, než tuto funkci převzalo další mohutné hradiště na Levém Hradci, kterému se navíc mohlo přezdívat Vysoký hrad, tedy Vyšehrad, protože leželo na vysokém ostrohu při levém vltavském břehu. Lze si docela dobře představit, že původní Vyšehrad se nacházel právě tady, na Levém Hradci, a teprve mnohem později, kdy sláva levohradeckého hradiště pohasla, přešlo jméno Vyšehrad na novou lokalitu v Praze, kde první osídlení datují archeologové do druhé poloviny devátého století.

Pokud tedy Libuše žila na Vyšehradě, jak vyprávějí některé pověsti, nemohlo se jednat o Vyšehrad pražský, nýbrž levohradecký. Takže k sedmému století, kdy měla vládnout kněžna

Kostel sv. Klimenta na Levém Hradci

Libuše, můžeme vztahovat pouze hradiště na Libušíně, Budči a Levém Hradci.

Pražský Vyšehrad však mohl mít jiný význam. Podle některých hypotéz zde stával posvátný pohanský okrsek k provozování rituálních obřadů, jichž se při zvláště významných slavnostech účastnili i předáci českého kmene. Tady se mohla konat důležitá shromáždění, doprovázená příslušnými rituálními úkony.

Podobných posvátných pohanských okrsků v Čechách existovala řada, většinu z nich v pozdějších staletích křesťané téměř beze zbytku vymýtili. Zničili pohanské háje a obětiště a na jejich místech postavili křesťanské chrámy, kostely a kaple. Někdejší posvátná místa dávných kultů se stala centry postupující christianizace Čech.

Podobný osud zřejmě stihl i pražský Vyšehrad. Od počátku desátého století se proměňoval v jedno z významných středisek nového křesťanského náboženství a zároveň v sídlo některých již historicky doložených přemyslovských panovníků, odvozujících svůj původ od bájně pramáti Přemyslovců, kněžny Libuše. Ta však mohla mít s pražským Vyšehradem společné jen to, že zde nanejvýš provozovala pohanské rituály.

Nesmíme také zapomínat na to, že Libuše měla dvě starší sestry Tetu a Kazi, v pověstech rovněž představované jako pohanské vědky. Tato triáda určitě měla symbolizovat staroslovanské pohanství a jeho duchovní tradice, jež přetrvávaly ještě za života kronikáře Kosmy (*1045 – † okolo r. 1125), který o Kazi, Tetě a Libuši v úvodní části *Kroniky české* zanechal první zprávy, pocházející z tehdy známých lidových pověstí.

Libuše, nejmladší ze tří sester, se nakonec chopila vlády. Jak víme z nejstarší latinské legendy o sv. Václavovi (*Kristiánova legenda*; druhá polovina desátého století), Čechy tehdy sužovala jakási epidemie.

*Josef Mathauser
(1846–1917): Kníže
Krok s dcerami Kazi,
Tetou a Libuší*

Možná právě to byl okamžik, který Libuši nahrál, protože kdo jiný měl odvrátit neštěstí, když ne vědma. Kristián však o Libuši nemluví jako o kněžně, dokonce neuvádí ani její jméno, pouze se zmiňuje o „hadačce“, k níž se moudří mužové chodili radit.

Teprve Kosmas hovoří o nástupkyni soudce Kroka a nazve ji Libuší; rozsuzovala nejrůznější pře a působila jako uznávaná autorita. Kněžnu z ní učinil až Václav Hájek z Libočan ve své česky psané *Kronice české* z první poloviny šestnáctého století. Jak tedy Libuše vládla?

O tom, jak byl organizován kmen Čechů v sedmém století, kdy měla Libuše s Přemyslem Oráčem panovat, nevíme nic bližšího. Pouze předpokládáme, že kmenové společenství se uvnitř dělilo na menší správní jednotky, tvořené možná většími rodinami (rody), v jejichž čele stáli stařešिनové. Ti také tvořili jakousi vůdčí elitu celého kmene na shromážděních, kde se rozhodovalo o podstatných otázkách života všech osadníků.

Pokud je jako kníže první jmenován Přemysl Oráč, můžeme pouze předpokládat, že tento kníže byl první mezi sobě rovnými rodovými předáky českého kmene a jeho postavení bylo závislé na vůli shromáždění stařešinů. Postavení Libuše jako ženy bylo zřejmě komplikovanější, určitě nešlo o vládkyni v pravém slova smyslu, ale o kněžku pohanského kultu, nadanou zvláštními, dnes bychom řekli paranormálními schopnostmi, které z ní činily výraznou duchovní autoritu. Potvrzuje to i Kosmas, za vládkyni Čechů ji však neoznačuje.

Libuše zřejmě působila jako uznávaný arbitr při řešení sporů uvnitř kmenového společenství. Svými věštbami a dalšími rituálními úkony, při nichž se „radila s bohy“, mohla dokonce ovlivňovat rozhodování kmenových předáků i spoluurčovat život celého kmene. Měla prominentní pozici, avšak rozhodně nelze hovořit o tom, že by byla svrchovanou vládkyní. A když se pak její manžel Přemysl Oráč stal prvním českým knížetem, žila v jeho stínu. Jako pohanská vědma však zřejmě dál požívala všeobecné úcty.

Mějme na paměti, že se pohybujeme po tenkém ledě spekulací, hovoříme o bájném období naší historie, ze sedmého století máme totiž k dispozici jedinou historicky relevantní informaci. Tou je zpráva o existenci Sámovy říše, která vznikla někdy kolem roku 623 a rozpadla se po roce 658, kdy zemřel její panovník Sám, původem francký kupec.

Dodnes bezpečně nevíme, odkud a kam Sámova říše sahala a zda její součástí byly i Čechy, nebo alespoň jejich část. Většina historiků se dnes přiklání k závěru, že jádrem této říše byla jižní Morava a Sám je prvním doloženým vladařem slovanských kmenů v našem geografickém prostoru.

Že se slovanské kmeny spojily v obranný svaz proti agresivním nájezdům kočovných Avarů, víme díky dochované francké kronice bur-

*Josef Mathauser
(1846–1917): Libuše vítá
Přemysla*

gundského mnicha Fredegara (*Historia Francorum*; psaná od roku 583), která je hlavním pramenem informací o Sámovi a jeho slovanských kmenech, obecně nazývaných Venedové. Zda mezi ně patřil i kmen Čechů, není známo, odborné názory se velmi různí.

Podle jedné hypotézy mohli být Sám a Přemysl Oráč jedna a táž osoba (historici František Palacký, dr. Zástěra aj.), v jedenáctém století mohl tento vladař sloužit Kosmovi jako předobraz knížete Přemysla, období jeho panování se v podstatě krylo s dobou, kdy Libuše s Přemyslem měli vládnout. Tento názor však nemá historické opodstatnění.

Na rozdíl od Sába jsou Přemysl Oráč s Libuší mytické postavy, a jestliže Kosmas znal *Fredegarovu kroniku*, musel by znát i historii Sáboma panování. O Sábově říši se však ve své kronice vůbec nezmiňuje.

Je také možné, že v sedmém století neměla Sáboma říše na vývoj v české kotlině takřka žádný vliv, neboť území ovládané kmenem

Čechů nebylo součástí Sámova obranného svazu slovanských kmenů. O této říši proto Kosmas nic nesděluje a zabývá se jen Velkomoravskou říší, jejíž mocenský vliv do české kotliny prokazatelně zasahoval.

Protože neexistuje historický důkaz, můžeme usuzovat, že bájná pramáti Přemyslovců neměla se Sámovou říší nic společného a Přemysl Oráč nebyl totožný se Sámem, který podle Fredegara měl dvanáct manželék.

Z historického hlediska je tedy v sedmém století vývoj uvnitř české kotliny tajemným věkem, probleskuje jen zmínka o existenci Sámovy říše, která však do středu Čech zřejmě nezasahovala a její vliv na místní události nebyl žádný, nebo jen zcela okrajový. Sámův obranný val proti avarské rozpínavosti ležel na jihu Moravy a její mocenský osten byl obrácen na východ.

Ani to, že se Sámů později střetl s vojskem franckého krále Dagobertha I., jak o tom vypráví Fredegarova kronika, vůbec nemusí znamenat, že tento konflikt zasáhl nějak výrazněji na území středních Čech. Kde se totiž tento střet mezi Franky a Sámovými Slovy, vrcholící roku 631 bitvou u Wogastisburgu, odehrál, nebylo dosud zjištěno. Místo pro Wogastisburg, kde Sámů svedl s Dagobertem I. vítěznou bitvu, nebylo dosud bezpečně určeno. Hypotéz je hodně, uvádí se jihozápad či jih Čech, rakouské Štýrsko, Pomohání v Německu, ale také Znojmo či Bratislava.

Vraťme se však k Libuši a jejím sestřím. Všechny tři ženy byly v něčem zcela výjimečné. Kazi byla vynikající léčitelkou, Teta specialistkou na pohanské obřadnictví a Libuše oplývala uměním věštit budoucnost a mívala jasnovidické vize. Takový obraz nám zanechaly staré pověsti a je zcela zjevné, že šlo o vyškolené vědky či kněžky pohanského kultu.